

AIV-Factsheet

De erosie van de democratische rechtsstaat in Europa

Op 14 maart 2019 spreekt de Tweede Kamer (Commissie Europese Zaken) in een algemeen overleg (AO) met de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Justitie en Veiligheid over rechtsstatelijkheid in de Europese Unie.

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) publiceerde in juni 2017 het advies *De wil van het volk? De erosie van de democratische rechtsstaat in Europa*. Ten behoeve van het AO zet dit AIV-factsheet de belangrijkste conclusies en aanbevelingen op een rij.

1. Wat is er aan de hand? - De democratische rechtsstaat in de gevarenzone

- In verschillende Europese landen bestaan invloedrijke bewegingen die een autoritaire koers varen nadat ze in door verkiezingen regeringsmacht hebben gekregen. Fundamentele rechten en vrijheden komen daardoor in de verdrukking.
- In een aantal landen, waaronder Hongarije, Polen, Rusland en Turkije, bevindt de democratische rechtsstaat zich inmiddels in de gevarenzone. De formele kenmerken van de democratie zoals verkiezingen, politieke partijen en rechtbanken blijven daar bestaan maar democratische vrijheden worden ingeperkt of selectief toegepast:
 - De kieswet wordt aangepast in het voordeel van de regerende partij.
 - De machtscheiding wordt verstoord door politieke controle over de rechterlijke macht.
 - Onafhankelijke media worden opgekocht door regeringsgezinde zakenlieden.
 - NGO's en kennisinstellingen krijgen te maken met verstikkende regels.
 - De rechten en vrijheden van minderheden en andersdenkenden wordt ingeperkt.
- Deze maatregelen kunnen desalniettemin rekenen op de steun van een groot deel van de bevolking, wat wijst op een diepe onderliggende verdeeldheid.

2. Hoe komt dit? – Maatschappelijke vervreemding

- Ontwikkelingen zoals de liberalisering van de wereldeconomie, flexibilisering van de arbeidsmarkt en bezuinigingen op sociale voorzieningen hebben de sociale en economische kwetsbaarheid van burgers vergroot.
- Veel mensen in Europa zijn daardoor teleurgesteld geraakt in de traditionele politieke en de instellingen van de democratische rechtsstaat. Deze bieden nog onvoldoende antwoord op hun groeiende bestaansonzekerheid.
- Vervreemding tussen bevolkingsgroepen onderling en tussen burgers en politiek ondermijnt het draagvlak voor het constitutionele bestel en van democratische rechten en vrijheden van andersdenkenden.

3. Oplossingsrichtingen – Versterking van betrokkenheid

- In Europa is een brede inzet nodig om het maatschappelijk draagvlak voor de democratische rechtsstaat te herstellen en te versterken. Europese politici moeten meer oog hebben voor de zorgen van onbeschermden burgers en tegenbewegingen niet negeren.
- Het uitgangspunt moet zijn dat de democratische rechtsstaat ook een sociale rechtsstaat dient te zijn, waarin iedereen zich gehoord én beschermd voelt. Anders is de democratische rechtsstaat niet geloofwaardig.

- De maatschappelijke vervreemding moet worden beantwoord door burgers meer bij de democratie te betrekken. Dat kan onder meer door grotere zeggenschap te organiseren, op basis van de democratische waarden en vrijheden die door sommigen juist in twijfel worden getrokken.
- Voor iedereen moet duidelijk zijn dat de rechtsstaat geen belemmering vormt voor de democratie maar deze juist ondersteunt.
- Er bestaat echter geen *silver bullet* om de erosie van de democratische rechtsstaat tot staan te brengen. Dit kan alleen vanuit de samenleving zelf gebeuren. Wel kunnen initiatieven vanuit het buitenland ondersteunend zijn.

De AIV adviseert het Kabinet en Staten-Generaal:

1. Europa moet zichtbaar en voelbaar in dienst staan van de burger

- Vergroot de bekendheid van de Raad van Europa en geef in Europa meer aandacht aan de sociaaleconomische bescherming van burgers.
- Versterk de EU-rechtsstatelijkheidsdialoog. Start een *'peer review'* met een (informele) kopgroep van gelijkgezinde landen.
- Koppel de ontvangst van EU-subsidies aan voorwaarden die de democratische rechtsstaat beschermen.
- Spreek elkaar in EP-fracties aan op het tegengaan van de erosie van de democratische rechtsstaat.

2. Maatschappelijke diplomatie

- Investeer ca EUR 2,5 miljoen in een rechtsstatelijkheidsfonds gericht op landen van de Raad van Europa...
- ...voor kennisuitwisseling tussen rechters en advocaten, de ombudsman, onderwijs-, kennis- en cultuurinstellingen, en media.
- Bezuinig niet op het budget voor het Nederlandse MATRA-programma.

3. Versterking capaciteit Ministerie van Buitenlandse Zaken en ambassades.

- Investeer in de mensenrechtenkennis van Nederlandse ambassades in de lidstaten van de Raad van Europa.

Verder lezen?

- [Advies nr. 104](#): De wil van het volk? Erosie van de democratische rechtsstaat in Europa.

Heeft u vragen?

- Neem contact op met de AIV: Robert Dekker, secretaris Commissie Mensenrechten, 06-53 10 44 08 of robert.dekker@minbuza.nl.

Over de AIV

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) is een onafhankelijk adviesorgaan dat de regering en de Staten-Generaal adviseert over het buitenlandse beleid, in het bijzonder met betrekking tot de rechten van de mens, vrede en veiligheid, ontwikkelingssamenwerking en Europese integratie. De adviezen worden op verzoek van de regering of de Staten-Generaal uitgebracht, of op eigen initiatief. <https://aiv-advies.nl/>